

Temat: **SZLACHTA NARODEM POLITYCZNYM.
PRZEMIANY USTROJOWE W RZECZYPOSPOLITEJ XVI I XVII WIEKU.**

1. Demokracja szlachecka

Kolejne przywileje uzyskane przez szlachtę od zasiadających na polskim tronie Jagiellonów doprowadziły do wzrostu znaczenia politycznego tego stanu. Przyczyniały się również do coraz większej aktywności politycznej rzesz szlacheckich oraz rozwoju *sejmików ziemskich i sejmu walnego*, będących instytucjami reprezentującymi cały stan. W ówczesnych stosunkach żadnej roli politycznej nie odgrywali chłopci. Mieszczanie na skutek uprzywilejowania szlachty także zostali wypchnięci z życia politycznego. Silna pozostawała natomiast pozycja stanu duchownego, tym bardziej że tylko szlachta miała prawo obejmować w Królestwie Polskim wyższe godności kościelne. W 1505 r. w Radomiu uchwalono konstytucję *nihil novi*. Zgodnie z jej zapisami nie można było postanowić niczego nowego w dziedzinie praw ogólnopaństwowych oraz uprawnień stanu szlacheckiego bez zgody całego sejmu walnego, który odtąd stawał się najważniejszym organem ustawodawczym państwa. W ten sposób zostały ustalone podstawowe zasady ustroju państwa, demokracji szlacheckiej, oraz uprawnienia narodu, rozumianego tutaj jako naród polityczny, czyli szlachta.

2. O naprawę państwa

Nową sytuację polityczną nie do końca akceptował król Zygmunt I Stary, który panował między 1506-1548. Dlatego w 1529 roku została przeprowadzona *elekcja vivente rege* (tzn. za życia króla). Zygmunt August (syn Starego) został wybrany na króla Polski. Z powodu niezadowolenia z polityki królewskiej został uformowany szlachecki ruch polityczny dążący do naprawy państwa - *ruch egzekucyjny*. Szlachta walczyła o realizację postulatów egzekucyjnych głównie w czasie sejmów.

3. Rzeczpospolita Obojga Narodów

Ważnym elementem w działalności ruchu egzekucyjnego było dążenie do zacieśnienia unii z Litwą. Z racji takiej, iż Zygmunt August był bezdzietny istniała możliwość, że związek dwóch państw się rozpadnie, dlatego w 1564 r. Zygmunt August przełał swoje dziedziczne prawa do Litwy na Koronę Polską, a w 1569 r. zwołał do Lublina sejm, na którym zamierzał doprowadzić do zawarcia *unii realnej*. Unia realna to związek dwóch lub większej liczby państw, które poza osobą wspólnego monarchy łączą także wspólne instytucje państwowe. Aby przełamać opór litewskich magnatów, monarcha wcielił do Korony Podlasie, Wołyń, Braclawszczyznę i Kijowszczyznę czyli ziemie stanowiące niemal połowę Wielkiego Księstwa Litewskiego. Litwini zgodzili się na nową formułę związku Polski i Litwy. **28 czerwca 1569 r. została uchwalona tzw. unia lubelska. Na jej mocy Korona i Litwa zostały połączone w jedno państwo – Rzeczpospolitą Obojga Narodów.**

4. Czasy bezkrólewia

W 1572 roku zmarł Zygmunt August. Do czasu wyboru nowego monarchy funkcję głowy państwa, jako interrex, miał pełnić arcybiskup gnieźnieński. W 1573 roku zasady wyboru monarchy postanowiono uregulować na sejmie konwokacyjnym. Uznano wówczas prawo każdego szlachcica, który przybędzie na sejm elekcyjny, do udziału w wyborze monarchy (elekcja viritim). Zasady wolnej elekcji okazały się trwałym rozwiązaniem ustrojowym.

5. Panujący, ale czy rządzący?

Od XVI w. pozycja władcy systematycznie słabła. Od czasów pierwszej elekcji kolejni władcy Rzeczypospolitej musieli zaprzysiąc pacta conventa (osobiste zobowiązania władcy) oraz artykuły henrykowskie (zbiór zasad ustrojowych).

Elekcyjni królowie Polski, 1573–1795

Henryk Walezy 1573–1574
(1574–1589 król Francji jako Henryk III)

Stefan Batory 1576–1586
(od 1571 książę Siedmiogrodu)

Zygmunt III Waza 1587–1632
(1592–1599 król Szwecji)

Władysław IV Waza 1632–1648

Jan Kazimierz Waza 1648–1668

Michał Korybut Wiśniowiecki 1669–1673

Jan III Sobieski 1674–1696

August II Mocny Wettin 1697–1733
(od 1694 elektor saski
jako Fryderyk August I)

Stanisław Leszczyński 1704–1709 i 1733–1736
(1736–1766 książę Lotaryngii)

August III Wettin 1733–1763
(1733–1763 elektor saski jako
Fryderyk August II)

Stanisław August Poniatowski 1764–1795

Temat: SZLACHTA WOBEC WYZWAŃ GOSPODARCZYCH W XVI–XVIII w.

1. Odkrycie Ameryki przez Kolumba zapoczątkowało okres ważnych przemian gospodarczych. Przesunięte zostały główne szlaki handlowe na Atlantyk, a także rozwinęła się wymiana towarowa Europy z Ameryką. W Europie Zachodniej następował szybki rozwój miast, w szczególności tych portowych. Rozkwit miejskiej gospodarki towarowo-pieniężnej przyczyniał się m.in. do rozwoju manufaktur oraz banków i giełd.

2. Dualizm w rozwoju gospodarczym Europy.

Podwyżka cen żywności w państwach zachodnioeuropejskich spowodowała, że bardzo opłacalny stał się eksport produktów rolnych z Europy Środkowej i Wschodniej na zachód kontynentu. Dzięki temu właściciele ziemscy z tych obszarów zaczęli dążyć do przejęcia produkcji rolnej i pełnej kontroli nad handlem jej wytworami. Aby powiększyć swe zyski, rozbudowywali folwarki, których funkcjonowanie opierało się na pracy pańszczyźnianej. W XVI w. i na początku XVII stulecia największym eksporterem zboża do Europy Zachodniej była polsko-litewska Rzeczpospolita, której gospodarka w tym okresie przeszła ewolucję w stronę systemu folwarczno-pańszczyźnianego.

3. Pojęcia:

Manufaktura – przedsiębiorstwo zatrudniające rzemieślników jednej lub wielu specjalności, w którym produkcja jest oparta na pracy ręcznej i podziale zadań między pracowników.

Folwark – duże, przeważnie szlacheckie, gospodarstwo rolno-hodowlane produkujące przede wszystkim na sprzedaż; opierało się na pańszczyźnie, rzadziej na pracy najemnej.

Pańszczyzna – przymusowa praca chłopów na rzecz pana (właściciela) wsi w zamian za prawo do użytkowania chłopskiego gospodarstwa.

4. Folwarki polskiej szlachty.

Szlachta polska już od schyłku XV w. zaczęła powiększać swoje majątki ziemskie. Składały się one zwykle ze wsi chłopskich, w których chłopów w zamian za opłaty pieniężne i świadczenia w robociznie na rzecz szlacheckiego właściciela prowadzili własną gospodarkę rolną.

5. Dalekosiężny handel zbożem.

Zboże wraz z innymi towarami wieziono Wisłą do Gdańska. Kupcy gdańscy byli pośrednikami w transakcjach pomiędzy przewożącymi tutaj zboże szlacheckimi producentami, a kupcami. Dzięki eksportowi zboża Polskę nazywano "Spichlerzem Europy".

6. Skutki gospodarki folwarcznej:

- wzmocnienie ekonomicznej pozycji szlachty,
- pogorszenie położenia prawnego chłopów (zapotrzebowanie na tanią siłę roboczą),
- osłabienia politycznej i ekonomicznej roli miast,
- coraz silniejszą pozycję zyskiwali magnaci,
- grupa szlachty traciła swoją pozycję na tle konkurencji

7. Przyczyny kryzysu ekonomicznego:

- koniec dobrej koniunktury na polskie zboże, drastyczny spadek ilości transportowanego towaru,
- obniżka cen artykułów spożywczych,
- liczne wojny polsko-litewskiego państwa,
- wyludnienie się terenów wskutek ucieczki przed wrogimi wojskami i poszukiwania lepszego miejsca do życia.